

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Ekim-Kasım-Aralık 2011 Sayısı Sayı: 2 / Cilt: 1 Autumn October- November- December 2011 Volume:02 Issue:01 Jel Kodu: JEL Z12

www.iibdergisi.com

KUR'AN AÇISINDAN FERASET

Osman KABAÇILI

Milli Eğitim Bakanlığı Din Kültürü Öğretmeni "Tevsir"

Özet: Kur'an açısından feraset iki yönden değerlendirilir. Birincisi vehbî feraset. Manevi terakki sonucu kula Allah tarafından bağışlanan bir kavrama duygusudur. İkincisi tabii ferasettir. Herhangi bir alanda kazanılan tecrübe sonucu kişinin kazandığı anlama melekesidir. Manevi feraseti delil ile ispatlamak mümkün değildir. Ancak tabii ferasetin deliller ile ispatlanması mümkündür. Çünkü tabii ferasette karineden hareket edilerek sonuca ulaşılır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, feraset, anlama, sezme, tasavvuf,

FERASET IN TERMS OF QURAN

Abstrac: In terms of Quran, feraset evaluated in two ways. First one is innate feraset, which is given to mankind by the God, after gaining the spiritual progress. Second one is, natural feraset, which was gained as a result of experience gained in any field is the ability to understand. It is imposible to prove the spiritual feraset. But it is possible to prove natural feraset. Because conclusion is reached by moving presention, in natural feraset.

Key Words: Quran, sagacity, understand, verbal, sufism,

1. GİRİŞ

Feraset,¹ lügatte sezme, hissetme, anlayış, sezgi anlamına gelir. (İbn Manzur, 1955: VI, 160; Asım Efendi 1305: II, 978) Tasavvufta ise gaybı görmek, yakînen keşfetme demektir. (el-Cürcanî 1300: 110) Feraset iki yönden değerlendirilmektedir. 1- Tabii feraset: Bazı karinelerle bazı hususları bilmektir ki; buna umumi feraset denir. 2- İlahi lütuf olan feraset: Bu ise Allah'ın kalplere verdiği ilhamla bir şeyi bilmektir. (Herevî 1908: 21; Tahanevî 1963: II, 1123; Kelebazî, 1980:179)

İbn Sina ise feraseti ahlâk ve bireyin yaratılışı arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim olarak değerlendirir. (Peker, 2000)

Kuşeyrî, Risale'de feraseti şöyle tarif eder: "Feraset, kalbe hücum eden ve orada zıttı olan şeyleri kovan bir hâttir." (Kuşeyrî 1978: 393) Yani, imanın kuvveti miktarınca müminlerde Allah tarafından zıtlarını yok etmek üzere kalbe atılan bir bilgidir. Kuşeyrî'ye göre iman bakımından kuvvetli olan feraset bakımından da kuvvetlidir. (Kuşeyrî 1978: 393)

Feraset kavramı vicdan kavramı ile de ilişkilidir. İyi ve güzel olanı özünde

1 Bu kelime aslında "firaset" şeklindedir. Ancak dilimizde "feraset" şeklinde kullanılması yaygın olduğundan bu şekliyle kullanmayı tercih ettik.

benimsemeye yatkın bir biçimde yaratılmış olan insan, ilahî hitabın muhatabı olmaya layık görülmüş seçkin bir varlıktır. İnsanın varlığına özel bir anlam katan ve onu diğer yaratılmışlardan farklı kılan en önemli özelliklerden birisi hiç kuşkusuz onun vicdan sahibi olmasıdır. Cenab-ı Hakk'ın insanın benliğine yerleştirdiği manevi bir yeti olan vicdan, kişiye düşünce ve davranışlarında sağduyuyu telkin eden ve onu her zaman doğruya yönlendiren bir melekedir. Aynı zamanda vicdan, Allah Resûlü'nün **“İyilik, güzel bir ahlaka sahip olmandır. Günah ise içini tırmalayan ve insanların bilmelerini istemediğin şeydir.”** (Tirmizî 1938. Zühd, 52) hadisinin de ifade ettiği gibi, kötülükler karşısında âdeta kalkan vazifesi gören bir iç dinamiktir. Bu dinamğin bir tarafında müminin feraseti, diğer tarafında kaynağını Allah sevgisi ve bilincinden alan samimi düşünce ve eylemler bulunmaktadır. (Bardakoğlu 2009:4)

Feraset kelimesi Kuran'da geçmez; ancak ileri görüşlülük, olayların neticesi hakkında isâbetli tahminde bulunmak, neticeyi görmek, olayların arka planını okumak anlamlarına gelecek şekilde yorumlanmaya uygun olarak bir hadiste (Tirmizî 1938: Tefsiru'l-Kur'an, 6.) kullanılmıştır. Ayrıca Kur'an kıssalarındaki birçok olayın ferasetin bu anlamı doğrultusunda yorumlanması mümkündür. Kur'an'da tabii ferasete örnekler olduğu gibi vehbî ferasetin mümkün olduğuna dair âyetler bulunmaktadır. Şu âyetler feraset açısından değerlendirilebilir: **“İşte Allah, size ayetlerini böyle açıklar ki akıl erdiresiniz.”** (Bakara, 2/242; Bkz

Elmalı 1936: II, 197; İbn Kesir 1984: I, 439; Bursevî 2002: I, 418)

“Kime dilerse hikmeti ona verir; şüphesiz kendisine hikmet verilene büyük bir hayır da verilmiştir. Temiz akıl sahiplerinden başkası öğüt alıp-düşünmez.” (Bakara, 2/269; Bkz. Kurtubî, trs.: III, 330)

“Sana Kitabı indiren O'dur. O'ndan, Kitabın anası (temeli) olan bir kısım ayetler muhkem'dir; diğerleri ise müteşabihtir. Kalplerinde bir kayma olanlar, fitne çıkarmak ve olmadık yorumlarını yapmak için ondan müteşabih olanına uyarlar. Oysa onun tevilini Allah'tan başkası bilmez. İlimde derinleşenler ise: “Biz ona inandık, tümü Rabbimizin katındandır” derler. Temiz akıl sahiplerinden başkası öğüt alıp-düşünmez.”(Âli İmran, 3/7; Bkz. Elmalı 1936: II, 414; Bursevi 2002: I, 503; Âlûsî, trs.: III, 135)

“Elbette bunda ‘derin bir kavrayışa sahip olanlar’ için gerçekten ayetler vardır.” (Hicr, 15/75; Alusî trs.:VIII, 110; Suyûfî, trs.: IV, 103)

“Hani Musa ailesine: “Şüphesiz ben bir ateş gördüm” demişti. “Size ondan ya bir haber veya ısınmanız için bir kor ateş getireceğim” (Neml, 27/7; Âlusî trs.: XI, 278)

Bu âyetlerde feraset kavramı geçmemesine rağmen insanın farklı bir anlayış boyutuna vurgu yapılmaktadır. Bu açıdan bu ayetler feraset açısından yorumlanabilir. Şüphesiz feraset açısından yorumlanan ayetler sadece

yukarıda zikrettiklerimiz değildir. Konunun işlenişi esnasında görüleceği gibi daha birçok âyet ve Kur'an kıssası bu açıdan değerlendirilmektedir.

2. FERASETİN ÇEŞİTLERİ

A- Vehbî Feraset

Manevi havanın gücü çok farklıdır. Bunu anlamak da bir güç gerektirir. Bu durum sezgi, keşif ve feraset olarak zuhur eder. Bu gibi hallere sahip olmayan insanlar karmaşık olaylar ve durumlar karşısında olayları ve durumları çözmede zorlanırlar. Çünkü feraset vehbî yönüyle tasavvurda zenginlik, düşüncede tutarlılık, varlığın perde arkasına muttali olma ve basiretli davranmadır. Kulun kalbini kin, nefret, nifak ve ucup gibi manevi hastalıklardan temizleyip, iman, marifet, muhabbet ve aşk ile bezemesi sayesinde Allah'ın onun içine attığı bir nurdur. Buna mazhar olan fert duyuş ve sezişleriyle duygularında derinleşir. Böylece simaların arkasındaki gerçekleri görebilir. Bu konuya Kuran'daki şu ayet ışık tutar. **“Ey iman edenler, eğer Allah'a karşı takva dairesi içinde bulunursanız, O size (açık-kapalı, hakkı batıldan, doğruyu eğriden, iyiyi kötünden, güzeli çirkinden temyiz ve tefrik edecek) bir kabiliyet bir ışık verir.”** (Enfal, 8/29)

Elmalı bu ayeti şöyle açıklar: Size ayıran bir özellik tahsis eder. Maddi ve manevi öyle bir ayırıp seçme yeteneği bahşeder ki “Allah'ın murdarı tertemizden ayırması için“ (Enfal, 8/38) ayet pasajının vurgusunca dışta ve

içte hakkı hak olmayandan, iyiyi kötünden, temizi çirkeften ayırır, sizi fenalardan ayıklayıp seçer. (Elmalı 1936: IV 399; Bkz Kurtubî: VII, 396)

Kişi manevi ferasete sahip olabilmesi için ruh dünyasını manevi yönden zenginleştirmeli, manevi büyüklerin eserlerinden beslenmeli, geniş bir kültüre sahip olmalıdır. Çünkü sürekli okumak, manevi halleri yaşamak insanın ruh dünyasının zenginleşmesine katkı sağlar. Faaliyet gösterdiği alanda ona farklı bakış açıları sağlar.

Feraset bilge insanlara ve manevi önderlere has bir durumdur. Büyük şair ve düşünürler olaylara hem sezgi, hem feraset gözüyle bakar ve yorumlar. Ancak bazı kişiler tabii feraset yönüyle sezgi sahibi olmasına rağmen vehbî feraset sahibi olmayabilir. Çünkü feraset manevi yönü olan bir hünerdir. Allah vergisidir ve manevidir

Vehbî feraset, imandaki iç derinlik, yakîndeki enginlik ölçüsünde daha kuvvetli ve keskin bir hal alır. Hatta bazı hususi mazhariyetler sayesinde o, insan basîretinde Hak nazarının aynı tecellisi olarak zuhur eder ki, feraset etrafındaki müşahede ve söylenen sözler bunun çokça meydana geldiğini ve anlatılanların da mübalağa olmadığını gösterir. Kuşeyrî, feraset konusunu Risale'de bazı şeyhlerin ferasetlerinden örneklerle açıklamaktadır. (Kuşeyrî 1978: 391 vd.) Letâif'te ise bu tür örnekler vermez.

Vehbî feraset sahibi her şeyde ve her zaman ferasetli olma zorunluluğunda değildir.

Aksine, peygamberlerde olduğu gibi onlar için de feraset gözlerinin kapanması caizdir. Bizim Peygamber'imiz Hz. Ayşe'ye atılan iftira sırasında şöyle diyordu: Kuşeyrî, 1981: II, 278. **“Eğer yaptysan Allah'a tövbe et”** (Buharî 1979: Şahadet, 15; Tirmizî, Tefsîru Süre, 24) İfk olayından bahseden Nur sûresi 11. âyet de feraset açısından yorumlanır. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: **“Müminin ferasetinden sakının, mümin Allah'ın nuruyla bakar.”** (Tirmizî, Tefsîru Süre, 15) İslâm inancına göre, ferasette insanların en evlası peygamber (s.a.v.) dir. Ama feraset hükmüyle Hz Ayşe'nin ifk olayında hatadan uzak olduğu kendisine açığa çıkmaması sebebiyle, Hz. Ayşe'ye “Eğer yaptysan tövbe et” demesinin sebebi imtihan (bela) vakitlerinde, Allah'ın imtihanın tam olması için evliyanın feraset gözlerini kapatması şeklinde yorumlayanlar olmuştur. Hz. İbrahim (a.s.)'in de melekleri tanımayıp misafir sanarak dana eti ikram etmesi ve Lut (a.s.)'un da melekler ona melek olduklarını bildirene kadar onları tanımaması buna delil olarak gösterilmiştir. (Kuşeyrî, 1981: II, 597)

Vehbî feraset keşf ve ilhama çok yakın bir anlamda yorumlanır. Hz. İbrahim (a.s.)'in oğlunu rüyasında kurban etmesiyle ilgili Saffat sûresi 103-104-105. ayetlerin² yorumunda bu konu şöyle açıklanır: Allah imtihan halinde onlardan istediği şeyin bilgisini gizledi. Ancak mihnet vakti geçtikten sonra onlara açığa çıkardı ki imtihanın manası tam olsun, imtihan anında

durum böyle olur. Haldeki durumlar kapanır. İfk hâdisesinde Peygamber'imizin ve Eyüp (a.s.)'ün durumu da böyle oldu. Durum sıkıntı kaybolduktan sonra açıklanır. Zira durum sahibine açık olsa imtihan olmaz. (Kuşeyrî 1981: III, 240)

“Ey Muhammed, eğer dileyseydik onları sana gösterirdik, sen de onları yüzlerinden tanurdun. Sen onları konuşmalarından da tanırsın.” (Muhammed, 47/30) Âyeti vehbî ferasete ışık tutmaktadır. Bu ayet vehbî feraset açısından şöyle yorumlanır: Mümin feraset nuruyla, ârif tahkik nuruyla, muvahhit ise Allah'la bakar, ona bir şey örtülmez. (Kuşeyrî, III, 414)

Feraset yolu ile elde edilen bilginin güvenilirliği konusunda tartışmalar olmuştur. Özellikle vehbî feraset ile bildirilen hususlarda karine bulunmaması sebebiyle kabulü daha güçtür. Kuşeyrî, feraset yolu ile bildirilen bilgiyi gafflet ehlinin kabullenmemesini Sebe sûresi 44. âyetin³ yorumunda eleştirmektedir. Ona göre vakte göre konuşan hakikat ehli bir şey söylediklerinde veya bir söz konuştuklarında kendilerinden delil getirmeleri istense buna imkânları yoktur. Çünkü feraset veya ilhamla konuşan kimse için sözlerine delil ikame etmek mümkün değildir. Bundan dolayı gafflet ehli onlara inanmaz. Onlardan bir şey duyduklarında onlara itiraz ederler ve helak olurlar. Uluların bu durumda yapacakları susmaktır, zaman onlara cevap verecektir. (Kuşeyrî, 1981: III, 187)

² فلما أسلما وتله للجبين (103) وناديناه أن يا إبراهيم (104) قد صدقت الرويا إنا كذلك نجزي المحسنين

³ وما أتيناها من كتب يدرسونها وما أرسلنا إليهم قبلك من نذير

Kuşeyrî, bu görüşü ile vehbî ferasetin iki yönünü ortaya koymaktadır. 1-Feraset ile söylenen sözlere zahir delil getirilememesi 2- Ferasetin ilhamla olması.

Kuşeyrî'nin bu düşüncesini zahir ilim ile bilinen bilgilerin dışındakilere hamletmek gerekir. Aksi halde Kuşeyrî'nin görüşünü benimsemek neredeyse imkânsızdır. Bu görüşü İsrâ sûresi 36. ayetin⁴ yorumunda daha açık olarak anlaşılmaktadır. Sana zannın caiz kıldığı şeyler galip geldiğinde, hak sana apaçık olarak açığa çıkmadığında, delilsiz olarak o konu üzerinde durarak sıkıntıya girme. Sana vaktin hükümleri karıştığında Allah'a sığın. Eğer kalbine karışık bir delil gelirse onu bilmeyi Allah'a havale et ve Allah'ın durdurduğu yerde dur. (Kuşeyrî 1981: II, 347)

Hak'la duran ile ilimle duranın arasında fark vardır. Âlimler bir şeyi önce anlarlar, ilimleriyle bilirler. Hak ehli hakkında ise yönlendirme hükmü bir bilgileri olmaksızın cereyan eder. Hz. İbrahim'in teslimiyet icabı oğlunu kurban etmeye yönelmesinde olduğu gibi. Daha sonra bunun sırrı açığa çıkar. Bazen ağızlarından bir söz çıkar. Onun yönünü bilemezler. Ama onu konuştuktan sonra söyledikleri şeyin delili açığa çıkar. (Kuşeyrî, 1981: II, 348)

Allah bir kul için hayır istediğinde ona tahkik nurlarını ulaştırır ve onu güzel bir korumayla güçlendirir. Hakla batılın arasını güzel bir anlayışla ayırt ettirir. Onu şüphe

bulutları örtmez. Ve ondan gaflet örtüsü açılır. (Kuşeyrî 1981: II, 555)

B- Tabii Feraset

Feraset müminin gelecek konusunda yanılmaması ve geleceği okuması anlamına da gelmektedir. Geleceği kesin olarak elbette Allah bilir; ama akıllı bir insan geçmişin tecrübeleri ve kişilerle olaylar konusundaki bilgileri ile geleceği daha iyi anlayabilir. Bu ise akıl, ilim ve kalbin müşterek faaliyetinin sonucudur. **“Bunda görebilenler için ibretler vardır”**⁵ (Hicr, 15/75) âyeti tabii ve vehbî feraset açısından şöyle değerlendirilir: “Mütevessimin” kelimesi tefsirlerde iyice düşünen, tahmin eden anlamına gelen “müteferrisin” kelimesiyle açıklanır. Bu kelimenin aslanın durumu hisleriyle sezip kükremesinden (ferasetinden) türetildiği vurgulanır. (Kuşeyrî, 1981: II,277) Bu değerlendirmelerden hareketle ayetin yorumunda feraset “delillerin zuhuru anında ona muhalefet edecek bir muarız çıkmaksızın elde edilen duygu (hatır)” olarak tanımlanır. Bu ayetin işari yorumuna göre Allah evliya kullarını başkalarına gizli olan şeylere muttali kılar. (Kuşeyrî, 1981: II, 278) Gizli olan şeyleri Allah Peygamber'ine ya vahiyle ya da ilhamla bildirir. Müminlere ise bunu feraset nuru ile gerçekleştirir. Ehline de deliller vasıtasıyla bildirir. Mesela, herhangi bir analizin dinamiklerini ortaya koyması bakımından milli - tarihi unsurlarla rasyonalist - evrensel unsurların ayrımlanması gerekir. (Özipek, 2005: 59)

⁴ ولا تقف ما ليس لك به علم إن السمع والبصر والفؤاد كل أولئك كان عنه مسئولاً

⁵ إن في ذلك لآيات للمتوسمين

Bir araya gelme ve normlaştırma bakımından tarihi ve aktüel plandaki yetenek ve kapasitelerin –ki, Osmanlılar buna feraset derdi– sergilenmesi “yeni” norm oluşturma çabalarının daha sağlıklı kılınmasını sağlar. (Serment 2007: 24)

“İnsanların sahip oldukları farklılıklar, barış içinde bir arada yaşamasına ve ortak yaşam alanının barış içinde birlikte inşa edilmesine engel değildir. Bütün farklı tercihlerine, bütün farklı hayat tarzlarına ve siyasi görüşlere rağmen, diğer hemcinsleriyle barış içinde bir arada yaşamayı, daha güzel bir dünyayı birlikte oluşturmayı mümkün kılan ortak bir öz vardır. İnsanların içinde yaşadıkları kültürler, yetiştikleri çevreler, düşünce ve duyguları birbirlerinden çok farklı olabilir. Ait oldukları siyasi görüşler ve üzerinde mücadele ettikleri çıkarlar sebebiyle birbirlerine karşıt olabilirler. Ancak bütün bunların ötesinde, onları bir noktada uzlaştıran, haklı-haksız, doğru-yanlış, iyi kötü olanı tespit etmelerine imkân veren ortak olan bazı melekeleri vardır. Akıl bu melekelerin başında gelir. Ancak tek başına rasyonel bir diyalog, duygu, düşünce ve çıkarların şekillendirdiği sorunların barış içinde çözümü bakımından yeterli olamaz. Hatta çoğu kez insanlar farkında bile olmaksızın, akli, kendi tezlerini veya çıkarlarını haklılaştırmanın bir aracı olarak kullanırlar. Bu çerçevede onu destekleyici veya ondan daha güvenilir olan ve insanın yapısında doğuştan gelen başka değerlere de başvurmak gerekir. “Akıl aldansa da vicdan aldanmaz” özdeyişinde anlatılmak istenen de budur. Vicdan, sağduyu, insaf, feraset

veya hikmet gibi bazı değerler vardır ki, insanlar onlara dayanarak doğru ile yanlış, kimi zaman kendi çıkarları aleyhine dahi olsa ayırmayı ve doğrulardan yana tutum almayı başarabilirler.” (Çağlayan 2001)

Kuşeyrî, feraset konusuna Hûd sûresi 5. âyetin⁶ yorumunda şöyle değinir: Gerçek düşüncelerini gizlerler. Peygamber’e ve müminlere karşı açığa çıkardıklarının zıddını içlerinde saklarlar. Ama Allah onların kalplerine muttali olur ve kalplerinin gizliliklerini bilir. Allah Peygamber’ine onların durumunu ya vahiy yolu ile bildirir ya da nur kuvveti ile gösterir. Aynı şekilde müminler de ferasetle hususileştirilmiştir. Her mümine hali miktarınca Allah’tan bir hidayet vardır. (Kuşeyrî, 1981: II, 123) Zira Peygamber’imiz “**Müminin ferasetinden korkun o Allah’ın nuru ile bakar.**” (Tirmizi, Tefsîru sûre, 15) buyurur. Allah her mümine bir feraset, bir anlayış, bir idrak, bir sezme vermiştir ki bu başka mahlûklarda yoktur. Müminin imandaki kuvveti, ihlâs ile yaptığı amellerinin mükâfatı olarak ona Cenab-ı Hak tarafından bahşedilmiştir.

6 أَلَا إِنَّهُمْ يَتَّبِعُونَ صُدُورَهُمْ لَيْسَتْخَفُوا مِنْهُ إِلَّا حِينَ يَسْتَعْشُونَ نَبِيَّاهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يَعْلَنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

En'am sûresi 125. âyet⁷ de feraset açısından keşf ile ilişkili olarak yorumlanır ve ferasetin vehbî ve tabii yönleri vurgulanır. Başlangıçtaki nur akıl nurudur, ortadaki nur ilim nurudur, nihayetdeki nur irfan nurudur. Bundan dolayı akıl sahibi burhanla, ilim sahibi beyanla, marifet sahibi görmenin hükmündedir. Her kim gaybın nurlarını bulduysa ona işlerin gizlileri açığa çıkar. Nurun zuhuru anında kalplerdeki şeyler ona gizli kalmaz. (Kuşeyrî, 1981: I, 500) Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu **“Müminin ferasetinden korkunuz. O, Allah'ın nuruyla bakar.”** (Tirmizî, Tefsîru Süre, 15)

Olaylara feraset gözü ile bakmanın kişinin üzerindeki etkisinden de söz etmek gerekir. Feraset ile bakmanın kişi üzerindeki etkisi kendi noksanlıklarının farkında olması, sonra da Rabb'ini müşahede⁸ sebebiyle nefsinin görmemesidir. Yani haktan yana tavır takınması doğrunun ve haklının yanında durmasıdır.

Yusuf sûresinin 12-18. Âyetler de⁹ vehbi ve tabii feraset açısından şöyle değerlendirilir: Hz. Yakup, olayı tafsilatlı olarak bilemediyse de icmalî olarak bildi. İşlerin

7 فمن يرد الله أن يهديه يشرح صدره للإسلام ومن يرد أن يضله الله يجعل صدره ضيقاً حرجاً كأنما يصعد في السماء كذلك يجعل الرجس على الذين لا يؤمنون

8 Keşf, sözlükte açığa çıkarma, örtülü olanı açma, gizli olanı açığa çıkarma anlamına gelir. Terim olarak ise, gaybî hususlara ve hakikatlere yaşayarak ve temaşa ederek muttali olmaktır. Mükâşefe beden ve his perdesinin kalkması, ruh aleminin seyredilmesidir. Müşahede kavramı hakkında geniş bilgi için bkz. Kabakçılı 2002: 181 vd.)

9 أرسله معنا غدا يرتع ويلعب وإنا له لحافظون⁹

sonuçları sıdıkların kalplerine tafsilatlı olarak açığa çıkana kadar bu şekilde icmalî olarak doğar. (Kuşeyrî, 1981: II, 174) Hz Yakub'un Yusuf'u kardeşleriyle göndermek istememesi Yusuf'a kardeşlerinin bazı kötülük yapacağını hissetmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak olay tam açık olmadığından doğru karar verilemeyebilir. Nitekim Hz Yakup Yusuf hakkındaki tehlikeyi sezmesine rağmen kardeşleriyle göndermiştir. Yusuf'un kaybolmasından sonra Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'un kaybolmasının sırrını çözemediğini, ama buna rağmen diğer çocuklarının Yusuf hakkında uydurdukları yalana feraseti sebebiyle inanmadığını görmekteyiz. Onun “bu ne insafılı kurt ki gömleği yırtmadan Yusuf'u almayı başardı” sözü tabii feraset açısından değerlendirilmelidir. Çünkü olayı karineden hareketle değerlendirmiştir. Yusuf'un suikasta uğradığının kalbine icmalî olarak doğması ve Yusuf'un kokusunu duyması ise vehbî feraset açısından yorumlanabilir.

Geçmişin tecrübeleri, eşya ve olayların mahiyet ve özellikleri insan aklının önüne geniş bir kapı açarak gelecek ile ilgili fikir verir. İnsan ile ilgili bilgisi sayesinde şeytan meleklere **“Yeryüzünde fitne çıkaracak ve kan dökecek olan insanı neden yaratıyor. Biz Allah'a ibadet için yeterli değil miyiz?”** (Bakara, 2/30) diyerek vesvese vermişti. Bu şeytanın insanın nefsinin ve mahiyetini bilmesinden kaynaklanan geleceğe ait bilgisinden kaynaklanmaktaydı. Dolayısıyla ferasetin sadece takva ehline tahsis edilmesi uygun değildir. Tabii feraset alanında

uzmanlaşanlar için de söz konusu olabilir. Ancak bu feraset iman nuru ile zuhur eden vehbî ferasetten farklı değerlendirilmelidir.

Bu makalede Türklerin Anadolu'ya göçünü de ferasete örnek olarak vermek uygun olur. Çünkü Türklerin Anadolu'ya göçü âlimlerin feraseti ile bu halkı yönlendirmesi sonucu gerçekleşmiştir. Türköne bu konuda şöyle diyor "Türkler Anadolu'ya 'sürüsüne otlak arayan göçebeler' olarak gelmemiştir. Topluma önderlik eden din büyükleri Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türk göçünü sağlam bir plan ve program dahilinde iskân etmiştir. Bunun için sıkı bir sosyal ve güvenlik organizasyonu kurmuşlar, en önemlisi de toplumun önüne idealler koymuşlardır. Önce örgütlü dervişler olarak sınırların ötesine geçmişler, orduların önüne düşmüşler, sonra da geldikleri yeri şenlendirip halka açmışlardır. Anadolu, onların eliyle vatan haline gelmiştir. 13. yüzyılda yaşanan bu hadise bir akıl ve feraset eseridir." (Mümtaz'er Türköne)

3. VEHBİ ve TABİ FERASETE KUR'AN'DAN ÖRNEKLER

Kuran'da ferasetin vehbî ve tabii yönleriyle ilgili örnekleri arttırmak mümkündür. Aşağıda vereceğimiz örnekler bu kapsamda değerlendirilebilir.

Mısır Azizi Hz. Yusuf hakkında "**Ona güzel bak ve hoş tut; ümit edilir ki, bize faydası dokunur veya evlat ediniz.**" (Yusuf Süresi, 12/21) diyerek feraset ile konuşmuştur.

Hz. Şuayb (a.s.)'ın kızı Hz. Musa hakkında "**Babacığım! Bunu işçi olarak tut, zira senin çalıştıracağın en iyi adam, böyle kuvvetli ve güvenli biri olmalıdır.**" (Kasas Süresi, 28/26) Tespitinde bulunarak feraset ile bir değerlendirme yapmıştır.

Firavun'un zevcesi de Hz. Musa'yı ırmakta bulunca "**Sana ve bana göz aydınlığı... öldürmeyin; bize faydalı olacağı ümit edilir. Ya da onu evlat ediniz.**" (Kasas Süresi, 28/9) ifadeleri de feraset ile söylenmiş sözlerdir.

Hz. Yusuf'un zindanda kendisi ile kalan iki kişinin durumunun ne olacağını tahmin etmesi ve Onun Firavun'un rüyasını yorumlayarak kıtlık olacağını söylemesi (Yusuf Süresi, 12/41-42; İbn Esir 1997, I, 129) Hz. Yusuf'un olayları değerlendirmedeki ferasetini ortaya koyar.

Hz Süleyman'ın gücü karşısında Belkıs'ın tartışma halinde halkının mağdur olacağını hissedip Hz Süleyman'ın yanına hediyelerle giderek, mülayim bir tavır sergilemesi (Neml Süresi, 27/58) Belkıs'ın olaylar karşısındaki ferasetini ortaya koyar.

4. GÜNÜMÜZDE FERASETLİ DAVRANMAK

Yukarıda feraset ile davranmanın olumlu etkileri üzerinde durduk. Ferasetle ilgili âyetlerden ve örneklerden anlaşılacağı gibi ferasetle davranmak kişiyi ve toplumu hatalardan korur ve yeni ufuklar açar. Bu sebeple bir öğretmen talebesini

yönlendirirken feraset ile yönlendirmelidir. Bir usta çırağını yetiştirirken olaylara feraset ile bakmayı bilmelidir. Çırağına da feraseti ile yön vermelidir. Bir din görevlisi olaylara feraset ile bakmalıdır. Elde edeceği küçük menfaatler sebebiyle yüce davasına zarar verecek şeylerden kaçınmalıdır. Bir köşe yazarı olaylara feraset ile yaklaşmalı, halkı tehlikelerden korumalıdır. Akil kimseler ne zaman nasıl davranacağını iyi anlamalı halkı da ona göre yönlendirmelidir. Osman Gaziye yön veren Şeyh Edebali gibi davranmalıdırlar. Sıradan insanlar hata yapabilirler ama büyüklerin hata yapma lüksleri yoktur. Bir devlet adamı olaylara yaklaşırken feraset ile yaklaşmalıdır. Kısa ve aldatıcı emellerden uzak durmalıdır. Milletinin maddi ve manevi gelişimi için en iyi yönlendirmeleri yapmalıdır. Toplumuna yeni ufuklar açmaya gayret etmelidir.

Söz, dua ve eğitim ile toplum ferasetli davranmaya yönlendirilmelidir. Kur'an'da ferasetle yapılan dua örneklerini bulmak mümkündür. Bakara süresindeki şu ayetleri örnek gösterebiliriz: **“Rabbimiz bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi saptırma. Bize kendi katından bir rahmet ver. Şüphesiz bağışlayan sensin.”** (Âl-i İmran, 3/8) **“Ey Rabbimiz üzerimize sabır yağdır. Ayığımızı sağlam bastır.”** (Bakara, 2/250)

Sonuç olarak diyebiliriz ki, feraset kavramı Kur'an öğretisine uygun bir kavramdır. Feraset ile yapılan davranışlar Kur'an'ın özüne aykırı değildir. Kur'an'ın öğretisi doğrultusunda iki çeşit ferasetten bahsetmek mümkündür. Birincisi vehbîdir. İlham ve

sezgi eseri olan feraset, diğeri ise kesbî olup ilim yoluyla eşyanın mahiyetini, istidat ve kabiliyetleri keşfederek sonucu ve geleceği, olayların sonucunu doğru olarak tahmin etmektir. Ancak feraset farklı boyutlarda gerçekleşmektedir. İlim ehli alanlarında uzmanlaşmaları sebebiyle bir konuda anlayışları gelişir ve kararları isabetli olur. Bunlar görüşlerini genellikle deliller ile güçlendirir. Vehbî ferasetin ise kalpte bulunan iman nuru ile alakası vardır. Marifet ehli olayları kalplerine zuhur eden bir duygu ile anlar ve bunu delil ile kanıtlayamaz. Bu tür feraset imtihan sebebiyle bazen kapanır.

KAYNAKÇA

ÂLÛSÎ, MUHAMMED ŞÜKRÛ EL-BAGDADÎ, (trs) Rûhu'l-Meanî, fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'î'l-Mesânî, Beyrut, III, 135,

ASIMEFENDİ, SEYYİD AHMED, (1305) Kamus Tercümamesi, Matbaatü'l-Osmaniye, İstanbul.

BARDAKOĞLU, ALİ, (2009) Avrupa Diyanet Aylık Dergi Kasım, Sayı 127. s 4.

BUHARÎ, EBU ABDİLLAH MUHAMMED B. İSMAIL, (1979) Sahihu'l-Buharî, İstanbul.

BURSEVİ, İSMAIL HAKKI, (2002) Muh-tasar Ruhu'l-Beyan Tefsiri, Damla Yayın Evi Ter. Abdullah Öz ve ark. İstanbul.

CÜRCANÎ, ES-SEYYİD ŞERİF ALİ B. MUHAMMED, (1300) Et-Tarifât, Dersaadet, İstanbul.

ÇAĞLAYAN , YUSUF, (2001) “Neden Adalet” 03 Aralık 2001/Yeniaysa Gazetesi.

ELMALI, H. YAZIR, (1936) Hak Dini Kur’an Dili, Diyanet İşeri Reisliği, İstanbul.

HEREVÎ, EBU İSMAIL ABDULLAH B. MUHAMMED ENSÂRÎ, (1908) Kitabı Menâzilu’s-Sâirin, Matbaatü Meahid el-İlmî, Kahire.

İBN ESİR, İZZÜD’DİN, EBU’L-HASAN ALİ B. KEREM, (1997) el-Kami’l-Fi’t-Tarih, Tahkik Ömer İbn Abdî’s-Selam, Daru’l-Kitabi’l-Arabî, Beyrut.

İBN KESİR, İMADUDDİN EBİ’L-FİDA, İSMAIL B. ÖMER EL-KUREŞÎ, (1984) Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim, Tahkik Muhammed İbrahim el-Benna ve arkadaşları Kahraman Yayınları İstanbul.

İBN MANZUR, EBU’L-FADL CEMALÜDDİN MUHAMMED B. MÜKRİM, (1955) Lisanu’l-Arab, b. Daru sadr, Beyrut.

KABAĞÇILI, OSMAN, (2002) Yöntem ve İçerik Açısından Kuşeyrî’nin Letaifu’l-İşarat’ı,, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

KELABAZÎ, EBU BEKR MUHAMMED B. İSHAK, (1980) Et-Taarruf li Mezhebi Ehli’t-Tasavvuf, Ezher Fak. Yay. Kahire.

KURTUBÎ, EBU ABDİLLAH MUHAMMED İBNAHMED, (TRS) El-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’an, Beyrut.

KUŞEYRÎ, ABDU’L-KERİM HEVAZİN, (1978) Risale, (çev. Süleyman Uldağ), Dergah Yay. İstanbul; (1981) Letaifu’l-İşarat: Tefsiru Sûfiyyu’l-Kâmil li’l-Kur’ani’l-Kerim, el-Heyetü’l-Mısriyyetü’l-Amme, Kahire.

ÖZİPEK, B. B. (2005) Muhafazakarlık Akıl Toplum Siyaset, Kadim, Ankara,.

PEKER HİDAYET (2000) “İbn Sina’nın Bilimler Sınıflandırması”, U.Ü.İlahiyat Fak. Der. Sayı 9. Cilt 9. S.24

SEMENT SERDAR, (2007) “Siyasi Karar”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:6 Sayı:11 Bahar.

SUYÛTÎ, CELALUDDİN ABDURRAHMAN B. EBÎ BEKR, (TRS.) İ’cazü’l-Kur’an, Daru Fikri’l-Arabî, Beyrut,

TAHANEVÎ, ALİ EL-FARUKÎ, (1963) Keşşafu Istılahati’l-Funun, Kahire.

TİRMİZÎ, EBU İSA MUHAMMED B. İSA B. SEVRE, (1938) El-Camius’s-Sahih, el-Mektebetü’l-İslami, Mısır.

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Ekim-Kasım-Aralık 2011 Sayısı Sayı: 2 / Cilt: 1 Autumn October- November- December 2011 Volume:02 Issue:01 Jel Kodu: JEL Z12

www.iibdergisi.com

TÜRKÖNE MÜMTAZ'ER, <http://www.habererk.com/kose-yazisi/166/surusune-otlak-arayan-gocebeler.html>
(10.09.2011)